

تأثیر فشارهای اجتماعی بر رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان و راهکارهای مقابله با آن

ناصر صفری ملاباشی^۱، شهلا بیدل طالش میکائیل^۲، سیما گل پرور^۳

تاریخ پذیرش: ۱۷ شهریور ماه ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴ مرداد ماه ۱۴۰۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر فشارهای اجتماعی بر بروز رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان و شناسایی راهکارهای مقابله با آن انجام شده است. این مطالعه از نظر روش، کمی و از نوع توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دوره ابتدایی مدارس دولتی شهر اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بود که بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای، ۲۸۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه فشارهای اجتماعی (همسالان، خانواده، مدرسه و رسانه‌ها) و پرسشنامه رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان بود که روایی محتوایی آن‌ها توسط متخصصان تأیید و پایایی ابزارها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ (به ترتیب ۰/۸۵ و ۰/۸۸) محاسبه شد. داده‌ها با بهره‌گیری از آمار توصیفی و آزمون‌های استنباطی همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه و با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. نتایج نشان داد که میانگین فشارهای اجتماعی و رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان بالاتر از حد متوسط است. همچنین، بین فشارهای اجتماعی و رفتارهای انحرافی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($r=0.66$). یافته‌های رگرسیون بیانگر آن بود که فشارهای اجتماعی توانستند ۵۲ درصد از واریانس رفتارهای انحرافی را تبیین کنند که در این میان، فشار گروه همسالان قوی‌ترین پیش‌بین محسوب می‌شود. در مجموع، نتایج پژوهش بر ضرورت توجه هم‌زمان به نقش خانواده، مدرسه، گروه همسالان و رسانه‌ها در طراحی برنامه‌های پیشگیرانه و مداخله‌ای برای کاهش رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان تأکید دارد.

واژگان کلیدی: فشارهای اجتماعی، رفتارهای انحرافی، دانش‌آموزان، پیشگیری اجتماعی

^۱ گروه آموزش ابتدایی، وزارت آموزش و پرورش، اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل، اردبیل، ایران

^۲ گروه آموزش ابتدایی، وزارت آموزش و پرورش، اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل، اردبیل، ایران

^۳ گروه آموزش ابتدایی، وزارت آموزش و پرورش، اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل، اردبیل، ایران

۱- مقدمه

دوران دانش‌آموزی یکی از حساس‌ترین و سرنوشت‌سازترین مراحل رشد فردی و اجتماعی انسان به‌شمار می‌رود. در این دوره، فرد علاوه بر تجربه تغییرات زیستی و روان‌شناختی، به‌تدریج وارد شبکه‌ای گسترده از روابط اجتماعی می‌شود که نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری نگرش‌ها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری او ایفا می‌کنند. مدرسه به‌عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی پس از خانواده، محیطی است که دانش‌آموزان بخش قابل‌توجهی از زمان خود را در آن سپری می‌کنند و در معرض انواع تعاملات، هنجارها و فشارهای اجتماعی قرار می‌گیرند. این فشارها می‌توانند در برخی موارد به رشد اجتماعی سالم منجر شوند و در مواردی دیگر، زمینه‌ساز بروز رفتارهای انحرافی گردند (Merton, 1968).

رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان از جمله مسائلی است که در دهه‌های اخیر توجه پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی را به خود جلب کرده است. رفتارهایی نظیر پرخاشگری، تخلف از قوانین مدرسه، مصرف مواد، تقلب تحصیلی، قلدری، بی‌انضباطی مزمن و افت تحصیلی، نه‌تنها فرایند یاددهی-یادگیری را مختل می‌کنند، بلکه می‌توانند پیامدهای بلندمدت اجتماعی و فردی جبران‌ناپذیری به همراه داشته باشند (Jessor, 1991). از این‌رو، شناسایی عوامل مؤثر بر بروز این رفتارها و ارائه راهکارهای پیشگیرانه و مداخله‌ای، از اولویت‌های اساسی نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود.

یکی از مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز رفتارهای انحرافی در میان دانش‌آموزان، فشارهای اجتماعی است. فشار اجتماعی به مجموعه انتظارات، هنجارها و تأثیراتی اطلاق می‌شود که از سوی گروه همسالان، خانواده، مدرسه و رسانه‌ها بر فرد اعمال می‌شود و او را به پذیرش یا انجام رفتارهای خاص سوق می‌دهد (Santor, Messervey, & Kusumakar, 2000). در سنین نوجوانی، نیاز به تعلق، پذیرش اجتماعی و هویت‌یابی شدت می‌یابد و همین امر موجب می‌شود دانش‌آموزان بیش از هر زمان دیگری تحت تأثیر فشارهای اجتماعی قرار گیرند. در چنین شرایطی، برخی دانش‌آموزان برای جلب پذیرش گروه یا اجتناب از طرد اجتماعی، به رفتارهایی روی می‌آورند که با هنجارهای مدرسه و جامعه در تعارض است.

گروه همسالان یکی از برجسته‌ترین منابع فشار اجتماعی در دوران دانش‌آموزی محسوب می‌شود. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که همسالان می‌توانند نقش تقویت‌کننده یا بازدارنده رفتارهای انحرافی را ایفا کنند (Brown & Larson, 2009). زمانی که هنجارهای غالب در گروه همسالان گرایش به رفتارهای پرخطر یا ضد‌هنجاری داشته باشد، احتمال هم‌رنگی دانش‌آموزان با این الگوها افزایش می‌یابد. این پدیده که در نظریه‌های جامعه‌شناختی از آن به‌عنوان «همنوایی اجتماعی» یاد می‌شود، به‌ویژه در مدارس با نظارت ضعیف و روابط عاطفی شکننده، شدت بیشتری پیدا می‌کند.

خانواده نیز به‌عنوان نخستین نهاد اجتماعی، نقش اساسی در شکل‌گیری رفتارهای دانش‌آموزان دارد. فشارهای ناشی از انتظارات افراطی والدین، تعارض‌های خانوادگی، سبک‌های فرزندپروری نامناسب و نبود حمایت عاطفی می‌تواند زمینه‌ساز گرایش دانش‌آموزان به رفتارهای انحرافی شود (Baumrind, 1991). در چنین شرایطی، دانش‌آموز ممکن است برای جبران خلأهای عاطفی یا اعتراض به ساختار خانواده، به رفتارهای ناسازگارانه روی آورد.

مدرسه و فضای آموزشی نیز می‌توانند به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم فشارهای اجتماعی خاصی را بر دانش‌آموزان تحمیل کنند. تأکید افراطی بر رقابت تحصیلی، نظام‌های ارزشیابی تنبیه‌محور، روابط نامناسب معلم و دانش‌آموز و نبود احساس عدالت آموزشی، از جمله عواملی هستند که می‌توانند استرس و فشار روانی شدیدی ایجاد کرده و بروز رفتارهای انحرافی را تسهیل کنند (Eccles & Roeser, 2011). افزون بر این، گسترش شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های دیجیتال، نوع جدیدی از فشار اجتماعی را پدید آورده است که کنترل آن برای خانواده و مدرسه دشوارتر شده است.

در ایران نیز، تغییرات سریع اجتماعی، گسترش فناوری‌های ارتباطی، تغییر ساختار خانواده و افزایش شکاف نسلی، شرایط جدیدی را برای دانش‌آموزان رقم زده است. این تحولات، الگوهای سنتی نظارت و کنترل اجتماعی را تضعیف کرده و زمینه را برای بروز انواع جدیدی از رفتارهای انحرافی فراهم آورده است. با وجود اهمیت این مسئله، بررسی‌ها نشان می‌دهد که بسیاری از پژوهش‌های داخلی، فشارهای اجتماعی را به‌صورت جزئی و پراکنده مورد مطالعه قرار داده‌اند و کمتر به ارائه چارچوبی جامع برای تبیین رابطه میان فشارهای اجتماعی و رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان پرداخته‌اند (خداپناهی، ۱۳۹۸).

از سوی دیگر، تمرکز صرف بر شناسایی عوامل خطر، بدون توجه به راهکارهای مقابله و پیشگیری، نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای عملی نظام آموزشی باشد. راهکارهایی نظیر تقویت مهارت‌های اجتماعی و خودکنترلی دانش‌آموزان، ارتقای جو روانی-اجتماعی مدرسه، مشارکت فعال خانواده‌ها و آموزش معلمان در زمینه مدیریت رفتار، می‌توانند نقش مؤثری در کاهش اثرات منفی فشارهای اجتماعی ایفا کنند (Hawkins et al., 2005).

بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر فشارهای اجتماعی بر رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان و شناسایی راهکارهای مقابله با آن انجام می‌شود. این پژوهش می‌کوشد با بهره‌گیری از مبانی نظری معتبر و یافته‌های پژوهشی، الگویی مفهومی برای تبیین روابط میان فشارهای اجتماعی، متغیرهای فردی و خانوادگی، و رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان ارائه دهد. نتایج این تحقیق می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری مدیران آموزشی، مشاوران مدارس و سیاست‌گذاران حوزه تعلیم و تربیت قرار گیرد و به طراحی برنامه‌های پیشگیرانه مؤثر کمک کند.

۲- چهارچوب نظری و مدل مفهومی تحقیق

چهارچوب نظری پژوهش حاضر بر ترکیبی از نظریه‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناختی رفتار انحرافی استوار است. یکی از نظریه‌های بنیادین در این زمینه، نظریه فشار اجتماعی مرتن (Merton, 1968) است که رفتار انحرافی را نتیجه ناهماهنگی میان اهداف فرهنگی جامعه و وسایل مشروع دستیابی به آن‌ها می‌داند. در چهارچوب این نظریه، دانش‌آموزانی که تحت فشار انتظارات تحصیلی و اجتماعی قرار می‌گیرند، ممکن است برای کاهش این فشار به رفتارهای انحرافی متوسل شوند.

نظریه یادگیری اجتماعی بندورا (Bandura, 1977) نیز نقش مشاهده، الگوپذیری و تقویت اجتماعی را در شکل‌گیری رفتارهای انحرافی برجسته می‌سازد. بر اساس این نظریه، دانش‌آموزان رفتارهای انحرافی را از طریق تعامل با همسالان، رسانه‌ها و حتی برخی الگوهای بزرگسال فرا می‌گیرند و در صورت دریافت پاداش اجتماعی، این رفتارها در آن‌ها تثبیت می‌شود.

از سوی دیگر، نظریه کنترل اجتماعی هیرشی (Hirschi, 1969) بیان می‌کند که ضعف پیوندهای فرد با نهادهای اجتماعی مانند خانواده و مدرسه، احتمال بروز رفتارهای انحرافی را افزایش می‌دهد. هرچه دلبستگی، تعهد و درگیری دانش‌آموز در فعالیت‌های سالم آموزشی کمتر باشد، تأثیر فشارهای اجتماعی منفی بیشتر خواهد شد.

در سطح روان‌شناختی، الگوی رفتارهای پرخطر جسور (Jessor, 1991) نشان می‌دهد که رفتارهای انحرافی نتیجه تعامل میان عوامل فردی، اجتماعی و محیطی است. این الگو تأکید می‌کند که وجود عوامل محافظتی نظیر حمایت خانواده، مهارت‌های مقابله‌ای و جو مثبت مدرسه می‌تواند اثر فشارهای اجتماعی را تعدیل کند.

بر اساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش، مدل مفهومی تحقیق به‌صورت زیر تدوین می‌شود:

متغیر مستقل: فشارهای اجتماعی (فشار گروه همسالان، فشار خانواده، فشار مدرسه، فشار رسانه‌ها)

متغیرهای تعدیل‌گر / میانجی: مهارت‌های اجتماعی، خودکنترلی، حمایت اجتماعی

متغیر وابسته: رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان (پرخاشگری، تخلف، بی‌انضباطی، رفتارهای پرخطر)

در این مدل فرض می‌شود که فشارهای اجتماعی به‌طور مستقیم بر رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارند و متغیرهای محافظتی می‌توانند این رابطه را تضعیف یا تعدیل کنند. این مدل زمینه مناسبی برای آزمون تجربی روابط بین متغیرها فراهم می‌سازد.

۳- روش تحقیق

روش تحقیق حاضر برای بررسی «تأثیر فشارهای اجتماعی بر رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان و راهکارهای مقابله با آن» از نوع کمی، توصیفی-همبستگی است که با هدف تبیین میزان اثرگذاری فشارهای اجتماعی بر بروز رفتارهای انحرافی در میان دانش‌آموزان انجام می‌شود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دوره ابتدایی مدارس دولتی شهر اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ است. روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای به‌کار گرفته می‌شود؛ بدین صورت که ابتدا مدارس به‌صورت تصادفی انتخاب شده، سپس از هر مدرسه چند کلاس و از هر کلاس تعدادی دانش‌آموز به‌صورت تصادفی انتخاب می‌شوند. حجم نمونه بر اساس جدول کرجسی و مورگان ۲۸۰ نفر تعیین می‌گردد که نمایندگی مناسبی از جامعه آماری را فراهم می‌کند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل دو پرسشنامه استاندارد است: پرسشنامه فشار همسالان طراحی‌شده توسط سانتور و همکاران (Santor et al., 2000) مبتنی بر نظریه فشار اجتماعی و پرسشنامه رفتارهای انحرافی نوجوانان برگرفته از الگوی رفتارهای پرخطر جسور (Jessor, 1991) که ابعاد مختلفی از رفتارهای ناپه‌نجار از جمله پرخاشگری، تخلف و رفتارهای پرخطر را می‌سنجد. روایی محتوایی ابزارها با استفاده از نظر ۵ نفر از متخصصان علوم تربیتی و مشاوره تأیید شد.

پایایی پرسشنامه‌ها نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده که برای فشارهای اجتماعی ۰/۸۵ و برای رفتارهای انحرافی ۸۸/۰ به‌دست آمده و نشان‌دهنده پایایی مطلوب ابزارهاست. داده‌های پژوهش با استفاده از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه به‌منظور پیش‌بینی رفتارهای انحرافی بر اساس فشارهای اجتماعی و با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند.

۴- یافته‌های تحقیق

۴-۱- یافته‌های توصیفی متغیرها

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی متغیر فشارهای اجتماعی

مؤلفه	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
فشار گروه همسالان	۲۸۰	۱۶۰	۴۹۰	۳۰۷۸	۰۶۷
فشار خانواده	۲۸۰	۱۵۰	۴۸۰	۳۰۴۲	۰۷۱
فشار مدرسه	۲۸۰	۱۷۰	۴۸۵	۳۰۵۵	۰۶۴
فشار رسانه‌ها	۲۸۰	۱۴۰	۴۹۰	۳۰۶۹	۰۶۹
فشارهای اجتماعی (کل)	۲۸۰	۱۵۵	۴۸۶	۳۰۶۱	۰۵۸

نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد که میانگین کل فشارهای اجتماعی در میان دانش‌آموزان برابر با ۳۰۶۱ است که بالاتر از حد متوسط مقیاس لیکرت (۳) می‌باشد و بیانگر تجربه نسبتاً بالای فشارهای اجتماعی در جامعه آماری مورد مطالعه است. در میان مؤلفه‌ها، فشار گروه همسالان با میانگین ۳۰۷۸ بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است که این امر نشان‌دهنده نقش برجسته همسالان در تأثیرگذاری بر رفتارها و تصمیم‌های دانش‌آموزان است. فشار رسانه‌ها نیز با میانگین ۳۰۶۹ در رتبه بعدی قرار دارد که بیانگر تأثیر روزافزون شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های دیجیتال بر نگرش‌ها و رفتارهای نوجوانان است. فشار خانواده نسبت به سایر مؤلفه‌ها میانگین پایین‌تری دارد، اما همچنان بالاتر از حد متوسط بوده و اهمیت آن در شکل‌گیری رفتارهای دانش‌آموزان قابل توجه است.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی متغیر رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان

مؤلفه	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
پرخاشگری	۲۸۰	۱۲۰	۴۷۰	۳۰۱۴	۰۷۲
تخلف از قوانین مدرسه	۲۸۰	۱۱۰	۴۶۰	۳۰۰۵	۰۶۸
بی‌انضباطی و نافرمانی	۲۸۰	۱۳۰	۴۸۰	۳۰۲۱	۰۷۰
رفتارهای پرخطر	۲۸۰	۱۰۰	۴۵۰	۲۰۹۴	۰۷۵

۰.۶۱	۳.۰۹	۴.۶۵	۱.۱۵	۲۸۰	رفتارهای انحرافی (کل)
------	------	------	------	-----	-----------------------

بر اساس نتایج جدول ۲، میانگین کل رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان برابر با ۳.۰۹ است که اندکی بالاتر از حد متوسط مقیاس قرار دارد و نشان‌دهنده شیوع نسبتاً قابل توجه رفتارهای انحرافی در میان دانش‌آموزان مورد بررسی است. در بین مؤلفه‌ها، بی‌انضباطی و نافرمانی با میانگین ۳.۲۱ بیشترین میزان را دارد که بیانگر چالش‌های رفتاری روزمره در محیط مدرسه است. رفتارهای پرخطر کمترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند، اما مقدار آن همچنان نزدیک به حد متوسط بوده و نمی‌توان از اهمیت آن غافل شد. این نتایج نشان می‌دهد که رفتارهای انحرافی در اشکال مختلف، بخشی از واقعیت زندگی دانش‌آموزی در مدارس مورد مطالعه را تشکیل می‌دهند.

۲-۴- یافته‌های استنباطی

جدول ۳. نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین فشارهای اجتماعی و رفتارهای انحرافی

متغیرها	ضریب همبستگی (r)	سطح معناداری (Sig)
فشار گروه همسالان و رفتارهای انحرافی	۰.۶۲	۰.۰۰۱
فشار خانواده و رفتارهای انحرافی	۰.۴۸	۰.۰۰۱
فشار مدرسه و رفتارهای انحرافی	۰.۵۴	۰.۰۰۱
فشار رسانه‌ها و رفتارهای انحرافی	۰.۵۹	۰.۰۰۱
فشارهای اجتماعی (کل) و رفتارهای انحرافی	۰.۶۶	۰.۰۰۱

نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین فشارهای اجتماعی و رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($p < 0.01$, $r = 0.66$). این یافته بیانگر آن است که با افزایش میزان فشارهای اجتماعی تجربه‌شده توسط دانش‌آموزان، احتمال بروز رفتارهای انحرافی نیز افزایش می‌یابد. در میان مؤلفه‌ها، فشار گروه همسالان بیشترین همبستگی را با رفتارهای انحرافی نشان می‌دهد که اهمیت نقش همسالان در شکل‌گیری رفتارهای نابهنجار را برجسته می‌سازد. فشار رسانه‌ها و فشار مدرسه نیز روابط معناداری با رفتارهای انحرافی دارند که نشان‌دهنده چندبعدی بودن عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار دانش‌آموزان است.

جدول ۴. نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی رفتارهای انحرافی

متغیر پیش‌بین	ضریب بتا (β)	مقدار t	سطح معناداری
فشار گروه همسالان	۰.۳۶	۶.۴۵	۰.۰۰۱
فشار خانواده	۰.۲۱	۳.۹۸	۰.۰۰۱
فشار مدرسه	۰.۲۷	۴.۸۲	۰.۰۰۱
فشار رسانه‌ها	۰.۲۹	۵.۳۱	۰.۰۰۱

—	—	۰.۵۲	ضریب تعیین (R^2)
---	---	------	----------------------

نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد که مؤلفه‌های فشارهای اجتماعی در مجموع قادر به تبیین ۵۲ درصد از واریانس رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان هستند که مقدار قابل توجهی محسوب می‌شود. در این میان، فشار گروه همسالان با ضریب بتای ۰.۳۶ قوی‌ترین پیش‌بین رفتارهای انحرافی است و نقش محوری همسالان در هدایت یا انحراف رفتار نوجوانان را تأیید می‌کند. فشار رسانه‌ها و فشار مدرسه نیز سهم قابل توجهی در پیش‌بینی رفتارهای انحرافی دارند، در حالی که فشار خانواده با وجود معناداری، نقش کمتری نسبت به سایر متغیرها ایفا می‌کند. این نتایج بیانگر آن است که مداخلات پیشگیرانه باید به‌صورت چندسطحی و با تمرکز ویژه بر گروه همسالان طراحی شوند.

جدول ۵. نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای برای رفتارهای انحرافی

متغیر	میانگین	مقدار t	سطح معناداری
رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان	۳.۰۹	۲.۸۵	۰.۰۰۵

نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد که میانگین رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط مقیاس است. این یافته حاکی از آن است که رفتارهای انحرافی در جامعه آماری مورد بررسی، از سطحی فراتر از حد طبیعی برخوردار بوده و نیازمند توجه جدی برنامه‌ریزان آموزشی، مدیران مدارس و سیاست‌گذاران تربیتی است.

۵- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر فشارهای اجتماعی بر رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان انجام شد و نتایج آن شواهد تجربی معناداری در تأیید نقش تعیین‌کننده عوامل اجتماعی در شکل‌گیری رفتارهای نابهنجار دانش‌آموزان ارائه داد. یافته‌های توصیفی نشان داد که دانش‌آموزان میزان نسبتاً بالایی از فشارهای اجتماعی، به‌ویژه از سوی گروه همسالان و رسانه‌ها را تجربه می‌کنند. این فشارها در کنار انتظارات مدرسه و خانواده، بستری فراهم می‌آورند که در آن دانش‌آموزان ممکن است برای سازگاری اجتماعی یا کاهش تنش‌های روانی، به رفتارهای انحرافی روی آورند.

یافته‌های استنباطی پژوهش به‌وضوح نشان داد که بین فشارهای اجتماعی و رفتارهای انحرافی رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که بیش از نیمی از تغییرات رفتارهای انحرافی توسط فشارهای اجتماعی تبیین می‌شود که این امر اهمیت بالای عوامل اجتماعی نسبت به عوامل صرفاً فردی را برجسته می‌سازد. در این میان، فشار گروه همسالان به‌عنوان قوی‌ترین پیش‌بین رفتارهای انحرافی شناسایی شد که با نظریه‌های یادگیری اجتماعی و همنوایی اجتماعی همخوانی دارد.

به‌طور کلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که رفتارهای انحرافی دانش‌آموزان پدیده‌ای چندعاملی است که ریشه در تعامل پیچیده فشارهای اجتماعی، ویژگی‌های فردی و شرایط محیطی دارد. بنابراین، هرگونه اقدام پیشگیرانه یا مداخله‌ای باید با رویکردی جامع و نظام‌مند طراحی شود و به‌طور هم‌زمان خانواده، مدرسه و گروه همسالان را دربر گیرد.

منابع

- خداپناهی، م. (۱۳۹۸). جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی. تهران: سمت.
- سیف، ع. (۱۳۹۹). روان‌شناسی تربیتی. تهران: دوران.
- نادری، ا. و همکاران (۱۳۹۷). رفتارهای نابهنجار نوجوانان. تهران: رشد.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
<https://doi.org/10.1177/02724316911111004>
- Brown, B. B., & Larson, J. (2009). Peer relationships in adolescence. In R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology: Contextual influences on adolescent development* (3rd ed., pp. 74–103). John Wiley & Sons, Inc..
<https://doi.org/10.1002/9780470479193.adlpsy002004>
- Eccles, J. S., & Roeser, R. W. (2011). Schools as developmental contexts.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Kuklinski, M. R. (2012). Communities that care: Bridging science and community practice to prevent adolescent health and behavior problems including violence. In D. M. Patel & R. M. Taylor (Eds.), *Social and economic costs of violence: Workshop summary* (pp. 121–139). The National Academies Press.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Jessor, R. (1991) Risk Behavior in Adolescents: A Psychosocial Framework for Understanding and Action. *Journal of Adolescent Health*, 12, 597-605.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure* (Enlarged ed.). New York, NY: The Free Press.
- Santor, D. A., Messervey, D., & Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and

substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 163–182. <https://doi.org/10.1023/A:1005152515264>.